

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, *fx*
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-

spilde *sb.*, -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, *bf. pl. ene*

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

Nye traditioner – Nye ord

Af Karen Margrethe Pedersen

Mange traditioner er blevet ført videre fra generation til generation, men unges mod på fornyelse har i perioder ført til oprør mod det hævdevundne. *Rend mig i traditionerne*, som er titlen på Leif Panduros roman fra 1958 om modsætningerne mellem generationerne, blev et slogan for mange der var unge i treserne og halvfjerdsene. Deres børn er nu voksne. De skaber deres egne traditioner, for fællesskabet med familien og vennerne som traditionerne er med til at skabe, betyder meget. Det giver tryghed og sammenhæng i en verden som hele tiden forandrer sig. Imidlertid udfolder traditionerne sig ikke blot inden for en snæver kreds og hjemmets fire vægge. Mange af dem skal gerne være synlige for alle, for derved bliver vi mere betydningsfulde. Og det er bestemt ikke længere nok at hejse flaget eller sætte en annonce i dagblade og ugeaviser for at gøre opmærksom på glædelige begivenheder i privatlivet.

Flere nye skikke er blevet traditioner i løbet af de sidste ti til tyve år. Hertil hører storke

af træ uden for nybagte forældres bolig og peberkværne af olietønder eller andre figurer i haven eller på fortovet hos pebersvende og pebermøer som har 30-års-fødselsdag. De gør naboer og forbipasserende opmærksomme på begivenheder hos folk som de måske ikke kender personligt, og er således eksempler på den synlighed der hører til medgang. Det gælder også selv om der ligger drilleri bag de opstillede genstande, og de kan være besværlige at fjerne. Det er dejligt at have familie og venner der vil markere fødslen eller 30-års-dagen for en i al offentlighed, mens det er trist at være glemt og gemt. Disse to nye traditioner har affødt flere nye ord i dansk. Det er sammensætningerne *fødselsstork* og *barselsstork*, *30-års-peberkværn* og *30-års-kunstværk* som endnu ikke forekommer i nogen danske ordbøger.

Mens traditionen med peberkværnene har rod i Danmark, er den med storkene sandsynligvis importeret fra USA. Derfra kommer også to andre traditioner som

har vundet indpas i samme periode. Det er fejringen af halloween den 31. oktober og valentinsdag den 14. februar. Disse traditioner har medført to låneord fra amerikansk idet *Halloween* efter dansk retskrivning skrives med lille begyndelsesbogstav, *halloween*, og *Valentine's Day* er blevet fordansket til *valentinsdag*.

Barselsstork vinder over træstork og fødselsstork

Der kan følge flere nye ord med en nyskabelse, men som regel bliver en betegnelse dominerende. Storken af træ ser således ud til i dag at blive kaldt en *barselsstork* af dem som kender traditionens budskab, mens *fødselsstorken* glider ud. Mange forhandlere reklamerer imidlertid stadig med salg af *træstørke*. De fokuserer derved mere på materialet end på traditionen, muligvis for at alle kunder skal kunne forstå hvilket produkt det drejer sig om. Her er formidlingen vigtigere end funktionen, og ordet rangerer på linje med *træstol*.

Når *fødselsstork* viger til fordel for *barselsstork*, hænger det sandsynligvis sammen med at det er en udbredt opfattelse at barselsstorken er en gammel tradition. Og til gamle dage hører ordet *barsel* som et udtryk for en fødsel. Dette har vi også i sammensætningerne *barselspotte* for den lerpotte som naboerne førhen bragte varm suppe i til moren efter veloverstået fødsel, og i *barselsstue*, hvor moren opholdt sig med barnet efter fødslen, velkendt fra Ludvig Holbergs *Barselstuen*. Denne komedie fra 1724 antyder i øvrigt oprindelsen af ordet der stammer fra det gammeldanske *barnsøl*, hvor det sidste led *øl* har betydningen 'gilde, selskab'.

Den nyere betydning af barsel er derimod perioden eller morens tilstand efter fødslen og de begivenheder som hører dertil. Og der er i dag officielt valgfrit fuge-s i sammensætninger med *barsel*, men *barselsstork* har som regel fuge-s, også når ordet i en reklame bliver brugt som egennavn: *Barsels Stork* (dba.dk).

Storken af træ under lup

Første gang jeg stødte på ordene *fødselsstork* og *barselsstork*, var i forbindelse med en undersøgelse af skikken med at sætte storke med en dukke i en ble i næbbet op i haver eller ved indkørsler til huse og gårde og på altaner i etagebyggeri. Den foregik i Sønderjylland i 2005, hvor storkene dukkede op overalt, og mange reklamerede med salg af storke ved privatboligen. De blev også solgt på de store sønderjyske markeder som Fåremærken i Højer, Klostermærken i Løgumkloster og Pinsemærken i Gram og ved hobbyudstillinger rundt om i landsdelen. Og de store forretningskæder med babyudstyr annoncerede med storke. De forhandlere som selv lavede storkene som husflid, kaldte sig *storkemagere*, et sammensat ord i lighed med *træskomager*, men ordet forekommer også i medierne: "Stork nummer 100 er netop afsat, og den 86-årige storkemager har straks savet ti nye ud." (JydskeVestkysten 12.03.2009). En ny skik kan således føre flere ord med sig.

Under interviewene af forhandlerne viste det sig at storkene både blev kaldt *fødselsstørke* og *barselsstørke*. Ingen af disse betegnelser forekom blandt Sprognævnets nye ord i dansk, men søgning via Google, sociale fora og Infomedia pegede på begge ord. Da *fødselsstork* efter min opfattelse bedst udtrykte storkens budskab, blev dette ord brugt i et

spørgeskema til nybagte forældre og under interview med dem. En moderne skik skulle vel have et moderne ord. Deri tog jeg fejl.

De nye ord

Ingen skrev på spørgeskemaet at storken kunne hedde andet end en *fødselsstork*. Men det kom frem under interviewene at de fleste kaldte den en *barselsstork*, og flere påpegede at de aldrig havde hørt ordet *fødselsstork*. Det var da vist noget jeg havde fundet på. Herefter har jeg brugt ordet *barselsstork*.

De tre ord *træstork*, *fødselsstork* og *barselsstork* er stadig nye ord i dansk og forekommer ikke i ordbøger og Korpus DK (2007). De tidligste skriftlige kilder til de tre betegnelser jeg har kunnet spore, er træstorken fra 2002 i en mødregruppe, hvor en gravid spørger:

Nå, men jeg er på jagt efter en stork. Jeg bor på landet og der er det blevet mere og mere almindeligt at man sætter en træstork ud i haven. Så kan alle se at nu er det sket, og kønnet kan man se på storkens bånd (lyserød eller blå). Jeg synes der er meget sødt, men hvor kan jeg finde en??? (altomboern.dk).

Og i 2003 spørger en fra Osterby ved Slesvig til en barselsstork:

er nogle der ved hvor man kan købe en barselsstork??? Det er den man sætte udenfor døren eller i haven. knus osterby (altomboern.dk).

Ordet *fødselsstork* forekommer formodentlig først offentligt i skriftlig form i 2006 (bortset fra mit spørgeskema i 2005). Det er i en

*Tønder Frivillige Brandværns barselsstork der bliver opstillet hos medlemmer som har fået et barn. Børnenes navne er malet på storken.
Foto: Karen Margrethe Pedersen*

artikel fundet i Infomedia, som har i alt fire artikler med ordet. Her er de tidligste af i alt 22 artikler om træstorker fra 2004, og i 2005 kommer barselsstorken, som i alt er i seks artikler. En søgning på Google i 2011 giver helt andre resultater, da der bliver henvist til 859 resultater for *barselsstork*, 807 for *træstork*, mens *fødselsstork* kun har syv resultater. Disse søgninger viser at ordene *træstork* og *barselsstork* er almindelige i 2011, mens *fødselsstork* sækker bagud.

I forbindelse med barselsstorken har sammensætningerne *storkerby* og *storkemor* tillige fået nye betydninger. De nye storkerbyer >

er landsbyer, hvor man opstiller en barselsstork for hver nyfødt på et fællesareal i byen. Den har ikke noget i næbbet, men køn og fødselsdag er angivet. Løvel ved Viborg og Resen ved Struer markerer på denne måde at de er byer med vækst og attraktive at flytte til. I Løvel har de tilmed en *storkemor* (lovel.dk). Det er hende som fik ideen til storkene og formodentlig også hende som sætter dem op. En af de interviewede i Sønderjylland fortalte ligeledes at hun var storkemor, dvs. den som opbevarede storken og sørgede for at den blev sat op når en af veninderne havde fået et barn.

Hvor kommer barselsstorken fra?

Selv om det er en udbredt opfattelse at skikken med barselsstorker er en gammel sønderjysk tradition, har det ikke været muligt at få belæg for den før i begyndelsen af 1990'erne. Først i 2000 begynder skikken at sprede sig til resten af landet, og det har sikkert spillet en rolle for udbredelsen at prins Nikolais fødsel i august 1999 blev markeret med en stork foran Schackenborg Slot i Møgeltonder. Meget taler for at storken er kommet med de hollandske landmænd som begyndte at slå sig ned i Sønderjylland sidst i 1980'erne. Men den kan også være kommet både til Holland og Danmark fra Nordamerika, hvor disneyficerede storke er blevet forhandlet i stor stil siden 1980'erne. De er udformede som postbude i lyserød eller lyseblå uniform og bliver omtalt som *newborn announcement stork*. Denne type bliver nu også fremstillet i Danmark og er til salg i e-handel under betegnelsen *barselsstork*, et ord der ligger langt fra det amerikanske udtryk.

Skikke og andre nye ord fra USA

Selvom skikken med at gøre omverdenen bekendt med den nyfødte har fået et nyt navn på dansk, er der næppe tvivl om at der er en sammenhæng med USA. Herfra har den kulturelle påvirkning været enorm de sidste tyve-tredive år. Det ses også i forbindelse med andre skikke som halloween og valentinsdag der kom til Danmark i 1990'erne. Ordet *valentinsdag* står i Retskrivningsbogen fra 2001 og i Den Danske Ordbog fra 2005. I denne står også *halloween*, og det fremgår at *halloween* er en sammentrækning af *All Hallow Even*, 'allehelgensaften', som i USA bliver fejret den 31. oktober. I Danmark er allehelgensdag den første søndag i november, og her bliver halloween fejret dagen før eller på samme dato som i USA. Det sker ved at være udklædt som hekse og genfærd og med udskårne græskar med lys i, alt sammen noget som skal skræmme og gøre nar ad alle de helgener som den følgende dag er tilegnet.

De første eksempler i Infomedia på offentlige fejring af halloween er på børnebiblioteket i Tårnby på Amager og for voksne i Club Velvet og på Hard Rock Cafe i København i 1996. Året efter kommer de første madopskrifter med græskar, og i 1998 fejrer en skole i Horsens halloween. Samme år finder madskribenten Camilla Plum det urimeligt at vi skal plages med endnu en amerikansk tradition, men hun synes ikke at der er noget i vejen med græskar. Herefter spreder halloween sig, og forretninger forsyner befolkningen med udklædninger, græskar og kagebøger om diverse retter med græskar. I 2010 var landsbyen Døstrup i Sønderjylland endda erklæret for halloweenby på skilte på portalerne ved indkørslen til byen. Og de var

tillige indhylllet i sorte lagner. Gys og gru.

På valentinsdag den 14. februar er kærligheden i centrum. Det er helgendag for Sankt Valentin, som er de elskendes helgen, og det er blevet skik og brug efter amerikansk forbillede at især mænd giver blomster eller andre gaver til dem de elsker. Valentinsdag forekommer i artikler i Infomedia fra 1992, men figurerer mest i reklamer fra år 2000. Det er først og fremmest forretninger og restauranter der promoverer dagen med særlige gaveideer og specielle menuer.

Denne dag ser efterhånden ud til at være blevet en større kommerciel succes end mors dag den anden søndag i maj og fars dag den 5. juni, samme dag som grundlovsdag. Nutidens familiestruktur med flere hold fædre og mødre gør dem til besværlige traditioner, og kvinders erhvervsarbejde overflødiggør at familien fejrer moren en ekstra dag. Fars dag som opstod i ligeberettigelsens kølvand, har på samme måde mistet sin funktion.

30-års-peberkværne og 30-års-kunstværker

Mens de nye traditioner med barselsstorken, halloween og valentinsdag har amerikanske rødder, så er en anden ny tradition helt igennem af dansk oprindelse. Det er markeringen af ugiftes 30-års-fødselsdage med peberkværne af olietønder eller runde halmballer uden for fødselarens bolig. Dansk Folkemindedsamling har billeder af dem fra 1995, og herefter forekommer de over hele landet, og de bliver højere og højere med en rekord på 32 m i Nordsjælland. Ofte bliver peberkværnene suppleret med genstande som overmalede biler evt. fyldt med beton og andre ting som hører til fødselarens arbejde eller fritid.

Det kan være dyr lavet af olietønder, fx grise til landmanden og heste til den som dyrker ridning. Mangfoldigheden er stor i hvert fald på landet.

Peberkværnen bunder i traditionen med at give pebersvende, som i dag er de ugifte 30-årige mænd, en peberbøsse i fødselsdagsgave. Da tv-kokkene Aksel og Conrad sidst i 1960'erne fik den danske befolkning overbevist om at de skulle bruge friskkværnet peber, holdt peberkværnen sit indtog i danske hjem. Og herefter fik pebersvendene en peberkværn. Denne tradition er sandsynligvis fra 1950'erne, hvor det bliver almindeligt at fejre fødselsdage under 50 år. Dette er et udslag af at det individorienterede samfund vinder frem, men ægteskab er stadig normen. Traditionen med peberkværnen er således en markering af en civilstatus som ugift og en opfordring til at blive gift og stifte familie samt en god portion drilleri.

Når pebersvende og pebermøer i dag vågner op til større eller mindre peberkværne og andre genstande uden for boligen på deres 30-års fødselsdag, signalerer disse gaver stadig at de er ugifte. Og som barselsstorken indvier denne tradition alle som kommer forbi, i privatlivets begivenheder. Denne synlighed kan give bonus i form af opmærksomhed, og for den ugifte 30-årige kan det øge chancerne for at få en ægtefælle eller partner. Dertil bidrager at mændenes peberkværne ofte er personificerede og udstyret med overdimensionerede genitalier. Her har vi en der duer til noget. Og nogle får tillige en lolitadukke at øve sig på. Får en kvinde en peberkværn af olietønder, er den derimod ofte forsynet med forførende store smukke øjne og langt hår så de virker tiltræk- >

kende på mændene. Dermed er kønsrollerne de traditionelle.

Hvad er navnet?

Men hvad kaldes traditionen? I et socialt forum bliver der også spurgt herom i 2005:

Hvad pokker kalder man sådan en ”skulptur” man giver til 30 års fødselsdage som man banker sammen af olietønder og er der nogle der ved hvor man evt. kan leje sådan en???? (dindebat.dk).

Svaret er ”peberkværn”. Foruden slet og ret *peberkværn* og *tønde* er hørt *30-års-peberkværn*, *30-års-tønde* og *30-års-kunstværk*. I Den Danske Ordbog har *peberkværn* kun betydningen ”lille kværn der anvendes til at male peberkorn med”, og KorpusDK (2007) har heller ingen bud på traditionen. En Googlesøgning på ”peberkværn + 30 år” giver imidlertid 9.312 resultater, så *peberkværn* i en ny betydning går sikkert af med sejren selv om nogle af dem er almindelige peberkværne.

By og land – en tanke til slut

Nye traditioner giver nye ord i det danske sprog, men der er øjensynlig forskel på hvilke nye ord eller nye betydninger af ord der kommer i ordbøgerne. Udfolder traditionen sig først i København, ser dens navn ud til at have større chancer for at blive accepteret end ord der er knyttet til en tradition som starter på landet. Dette gælder i hvert fald for halloween og valentinsdag, barselsstork og peberkværn. Muligvis spiller det også en rolle om traditionen og ordet har en lige linje til USA, eller begge dele ser ud til at være helt nye.

Karen Margrethe Pedersen (f. 1949) er lektor ved Institut for Grænseregionsforskning, Syddansk Universitet – Sønderborg. Hun forsker i sprog og kultur især i de europæiske grænseregioner.

Litteratur

Adriansen, Inge og Pedersen, Karen Margrethe (2006): Barselsstorkenes indtog i Danmark – et bidrag til studier i nytraditionalisme. *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab*, s. 79-99.

Et hamster

Fra en læser har vi modtaget en kommentar til Eva Skaftes artikel om ”Et hamster” i *Nyt fra Sprognævnet* 2011/1:

Må jeg foreslå at formen ”et hamster” skyldes ”et monster”? Hvis man følger lidt med i de tv-programmer som mange børn fylder deres fritid med (DR Ramasjang, Disney Channel osv.), vil man opdage at det er et relativt hyppigt ord. For mig at se er vejen ikke lang fra ”monsteret på skærmen” (der tit både har menneske- og dyrelignende træk, og sågar kan være nuttet, jf. udyret i Skønheden og Udyret) til ”hamsteret i stuen”. Den slags associationer dyrkede jeg i hvert fald flittigt i min egen barndom.

Det laaange seje træk, del 2.

Mere om *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*

Af Anne Kjærgaard

Det er ikke første gang at sproget i Danmarks Domstole sættes under lup i Nyt fra Sprognævnet. I en artikel af Louise Seest (Nyt fra Sprognævnet 2005/1) har man tidligere kunnet læse om arbejdet med at implementere skriveguiden *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*.

Seests artikel handler især om arbejdet med at implementere skriveguiden i Domstolsstyrelsen, den enhed der havde taget initiativ til hele det projekt der gik ud på at revidere skriftsproget i Danmarks Domstole. Den slags systematiske forsøg i offentlige institutioner på at ændre de ansattes skriftsprog kalder jeg for et *sprogpolitisk projekt*.

Seest beskriver tiltagene i projektets ”centrum”, nemlig Domstolsstyrelsen. Artiklen her handler for det første om hvordan projektet blev modtaget i en anden del af Danmarks Domstole der spillede en langt mere perifer rolle i forhold til det sprogpolitiske projekt, nemlig Sø- og Handelsretten. For det andet handler artiklen om hvordan nogle mere generelle træk ved Danmarks Domstole og det sprogpolitiske projekts tilrettelæggelse havde betydning for projektets gennemslagskraft.

Jeg er særligt interesseret i to spørgsmål:

- Hvilken effekt havde det sprogpolitiske projekt i forhold til et udvalg af Sø- og Handelsrettens domme?
- Hvorfor fik det sprogpolitiske projekt ikke større gennemslagskraft i dommene?

Artiklen er baseret på min ph.d.-afhandling *Sådan skriver vi – eller gør vi?* der handler om hvilke effekter man kan påvise af sprogpolitiske projekter i hhv. Københavns Kommune og Danmarks Domstole.

Det sprogpolitiske projekt i Danmarks Domstole

Projektet blev til på initiativ af den daværende direktør for Domstolsstyrelsen. Der blev nedsat et sprogudvalg der bl.a. repræsenterede de forskellige medarbejdergrupper i Danmarks Domstole, fx dommere og dommerfuldmægtige, og en udefrakommende sprogkonsulent. En af de helt centrale opgaver for sprogudvalget blev at udarbejde *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* der indeholder anbefalinger for hvordan man >

som medarbejder i Danmarks Domstole bør skrive.

Det sprogpoltiske projekt kan ikke reduceres til denne skriveguide. Fx tog man i Domstolsstyrelsen mange initiativer for at implementere projektet i selve styrelsen. Domstolsstyrelsen afsatte også midler så de enkelte by- og landsretter kunne søge penge til fx en temadag om sprog, og efter at man havde udarbejdet skriveguiden, gav man sig til at revidere en stor mængde standardtekster i overensstemmelse med guiden. Men der var generelt meget fokus på *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*, og derfor spiller den en central rolle her i artiklen.

De analyserede domme

I min ph.d.-afhandling var jeg bl.a. interesseret i hvordan det sprogpoltiske projekt var ”smittet af” på de tekster der blev produceret i Danmarks Domstole. Tekstanalysen er baseret på domme fra to dommere fra Sø- og Handelsretten. Jeg fokuserer på to enkelte dommere fordi jeg i min afhandling særligt undersøgte hvordan individuelle skrivende medarbejders tekster blev påvirket af sprogpoltiske projekter.

Man kan selvfølgelig ikke generalisere fra disse to dommers domme til alle domme i Danmarks Domstole. Jeg mener dog at der er god grund til at antage at de er ganske repræsentative for dommene i Sø- og Handelsretten.

Det sprogpoltiske projekt udspillede sig især i 2003. De analyserede domme omfatter alle de domme de to dommere skrev i år 2002 (altså *før* projektet), og alle de domme de to dommere skrev i år 2007 (altså *efter* projektet). De ”gamle” domme er således domme fra *før* det sprogpoltiske projekt, og de ”nye”

domme er fra *efter* det sprogpoltiske projekt. I alt analyseres 48 domme, ca. 190.000 ord.

Forskel mellem gamle og nye domme?

Nedenfor kan man se resultaterne af analysen af 5 forskellige sproglige og tekstlige træk, nemlig

- overskrifter
- sætningslængde
- passiver, fx ”det anses for dokumenteret”, ”planforslaget bliver forelagt”
- kancellisløjfer, fx ”det i lokalplanen omhandlede fællesareal”
- ”minusord”, dvs. ord som de skrivende medarbejdere er blevet frarådet at bruge, fx ”skrivelse” og ”fremsende”
- verbalsubstantiver, fx ”beboelse”, ”bevaring”.

I analyserne har jeg taget udgangspunkt i nogle af de konkrete anbefalinger der gives i *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*, fx ”brug aktive udsagnsord – ikke passive” (s. 11). Jeg tager ikke stilling til om det er en *relevant* anvisning i forhold til teksterne fra Danmarks Domstole. Udgangspunktet er at de skrivende medarbejdere blev opfordret til at bruge færre passiver, og formålet er at undersøge om der er tegn på at de fulgte opfordringen i tekster skrevet *efter* det sprogpoltiske projekt. For at afgøre om opfordringen blev fulgt, har jeg defineret et succeskriterium for hver analyse. Succeskriteriet for passivanalysen er fx at der er færre passivformer i de nye domme end i de gamle. Kolonnerne yderst til højre viser om de to dommere (D1 og D2) har opfyldt succeskriteriet (så står der *ja*), eller *ikke* har opfyldt succeskriteriet (så står der *nej*).

Sprogligt træk	Succeskriterium	D1	D2
Overskrifter	• <i>Sprogpolitik for Danmarks Domstole</i> indeholder en række anbefalede overskrifter. Der er flere af disse anbefalede overskrifter i de nye domme end i de gamle.	Ja	Nej
Sætningslængde	• Sætningerne i de nye domme har en kortere gennemsnitlig længde end sætningerne i de gamle.	Nej	Nej
Passiver	• Der er færre s- og blive-passiver i de nye domme end i de gamle.	Nej	Nej
Kancellisløjfer	• Der er færre kancellisløjfer i de nye domme end i de gamle.	Nej	Nej
”Minusord”	• Der er færre minusord i de nye domme end i de gamle.	Nej	Nej
Verbalsubstantiver	• Der er færre verbalsubstantiver i de nye domme end i de gamle.	Nej	Nej
Opfyldte succeskriterier		1	0

Forskelle mellem gamle og nye domme. Signifikansniveauet er sat til 0,01. Sætningslængde er af tekniske årsager ikke testet for statistisk signifikans.

Resultaterne er et lille udvalg af resultaterne fra min afhandling, men viser tydeligt tendensen i dommene: Der er ikke nogen særligt overbevisende tegn på at det sprogpoltiske projekt har betydet noget for måden de to dommere skriver domme på.

Hvorfor skete der ikke mere med dommene?

En vigtig del af forklaringen på at det sprogpoltiske projekt ikke i højere grad påvirkede de analyserede domme, kan findes i den organisatoriske sammenhæng det sprogpoltiske projekt indgik i, og den måde projektet blev tilrettelagt på.

Dommernes uafhængighed

Det var den daværende direktør for Domstolsstyrelsen der tog initiativ til det sprogpoltiske projekt. På spørgsmålet om om behovet for et sprogpoltisk projekt var ”påtrængende” da man iværksatte projektet, svarede han:

”Man kan sige at sigtet var dobbelt. Det var både at få et bedre produkt ud, men det var i høj grad også at få en organisation i tale og få til at tale om ømfindtlige kerneområder som det at skrive en dom det vitterligt er. Og vise at der er altså plads til en diskussion af det her, og man kan drøfte sådan noget uden at give afkald på noget som helst”.

Direktøren udpeger to overordnede mål: For det første ”at få et bedre produkt ud”, altså skrive bedre tekster. For det andet ”at få en organisation i tale” og vise at ”man kan drøfte sådan noget (dvs. sprog og tekster) uden at give afkald på noget som helst”. Udsagnet kan forekomme noget gådefuldt – *hvem* er det fx der er bange for at miste *hvad*? Svaret på spørgsmålet er imidlertid nøglen til at forstå en af de helt centrale forhindringer for projektets gennemslagskraft.

Det forhold som direktøren kredser om i citatet, er dommeruafhængigheden. >

Som konsekvens af dommernes uafhængighed er det formelt op til den enkelte dommer at afgøre hvordan hans eller hendes domme skal udformes (dog er dommerne forpligtet til at følge dansk retskrivning som den er fastlagt af Dansk Sprognævn). Domstolsstyrelsen, der var en af de centrale drivkræfter i projektet, har altså ikke beføjelser til at beslutte at dommerne fx skal anvende bestemte ord eller strukturere deres domme på en bestemt måde – den kunne alene *anbefale* dommerne at skrive på en bestemt måde.

Det er vigtigt at holde sig for øje at dommeruafhængigheden *ikke* ville forhindre dommerne i at nå frem til et fælles sæt mere eller mindre omfattende anbefalinger – som det til enhver tid ville stå den enkelte dommer frit for ikke at følge. Problemet var snarere at der, i hvert fald nogle steder i Danmarks Domstole, var en tendens til at opfatte selve forsøget på at formulere et fælles udgangspunkt for domsskrivning (fx i form af et sæt anbefalinger som i *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*) som forsøg på at begrænse dommernes uafhængighed.

Strukturel uafhængighed – kulturel afhængighed

Den store opmærksomhed om dommeruafhængigheden kunne godt få en til at tro at hver dommer i Danmarks Domstole har sin egen helt individuelle måde at skrive domme på. Sådan forholder det sig dog tilsyneladende ikke. Selv blev jeg snarere slået af lighederne mellem det temmelig store antal domme jeg efterhånden fik læst igennem. Man kan derfor overveje hvorfor dommerne tilsyneladende ikke udnytter den frihed de

har til at udforme deres domme som de vil, i særlig udstrakt grad.

En væsentlig del af forklaringen er at dommernes strukturelle, formelle uafhængighed når det gælder skrivning af domme, lever side om side med en stærk kulturel *afhængighed*, altså meget faste normer blandt dommere for hvordan domme *bør* skrives.

Et af de bedste eksempler på denne stærke normbevidsthed blandt dommerne er at jeg af flere blev gjort opmærksom på en medarbejder i Danmarks Domstole der placerede afgørelsen *først* i sine domme i stedet for, som de fleste gør, *til sidst*. Det vakte altså en del opmærksomhed at denne medarbejder udformede sine domme anderledes – et tegn på at der faktisk er ganske faste normer for hvordan en dom udformes.

Skriveguiden *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*

En vigtig del af det sprogpoltiske projekt var at få udarbejdet skriveguiden *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*. Sprogudvalget blev nedsat i 2000, og inden skriveguiden udkom i sin endelige form i 2003, havde man sendt den i høring i samtlige by- og landsretter for at sikre sig at der var opbakning om indholdet. Dette forsøg på at nå til enighed om hvad der helt konkret skulle stå i *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*, er utvivlsomt en fornuftig strategi i en organisation hvor den mest prestigefyldte medarbejdergruppe, nemlig dommerne, ikke kan dikteres hvordan den skal skrive.

Samtidig virker det imidlertid som om forsøget på at *inddrage* medarbejderne, heriblandt dommerne, og *åbne* for diskussionerne af hvad der udgør godt sprog og

gode tekster, blev en meget produktorienteret proces der handlede om at nå frem til nogle konkrete anbefalinger som man kunne skrive ind i den endelige version af *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* så man kunne få afsluttet arbejdet med publikationen.

I det perspektiv er det ikke så underligt at nogle medarbejdere opfattede mange af anbefalingerne som selvindlysende: Det man i hvert fald kunne få ind i skriveguiden, var jo netop det som langt de fleste i forvejen var enige om. Der er således næppe nogen i Danmarks Domstole der vil erklære sig uenig i at teksterne bør være ”fri for iøjnefaldende sprogf fejl” (*Sprogpolitik for Danmarks Domstole*, s. 20). Det er naturligvis ikke givet at *kendskab til* sådanne anbefalinger er ensbetydende med at man udarbejder sine tekster *i overensstemmelse* med dem. Publikationen kan altså godt have tjent til at minde nogle skrivende medarbejdere om det de var enige i, men måske ikke altid fik gjort.

På den anden side var der blandt flere medlemmer af sprogudvalget et ønske om at *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* skulle indeholde en anbefaling om at placere domsafgørelsen i begyndelsen af dommen i stedet for, som man traditionelt har gjort, i slutningen. Den daværende direktør for Domstolsstyrelsen foreslog at man inddrog tekstmodtagerne, altså borgerne, fx i form af fokusgrupper for på den måde at afgøre hvad der var mest hensigtsmæssigt. Bestyrelsen for Dommerforeningen, der er en organisation der varetager danske dommers interesser, ønskede dog hverken at man anbefalede at placere afgørelsen først i dommen, eller at man foretog brugerundersøgelser. Sprogudvalget rettede sig efter disse ønsker, og det var

givetvis fornuftigt: Det ville højst sandsynligt have været skadeligt for projektet at lægge sig ud med dommergruppen ved at komme med anbefalinger som Dommerforeningen eksplicit havde gjort opmærksom på at den ikke fandt hensigtsmæssige. Pointen er imidlertid at den relativt produktorienterede proces der handlede om at blive enige om at få skrevet og udgivet *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*, muligvis havde som konsekvens at man fik cementeret modstanden mod at placere afgørelsen først – snarere end at få beriget diskussionen ved at føje flere argumenter og synspunkter til diskussionen om hvor afgørelsen burde stå.

Konklusion og anbefalinger

Her i artiklen har jeg for det første vist at det sprogpoltiske projekt tilsyneladende ikke påvirkede de to udvalgte dommers domme. For det andet har jeg peget på to mere generelle træk ved Danmarks Domstole og det sprogpoltiske projekts tilrettelæggelse som jeg mener havde betydning for projektets gennemslagskraft: dommeruafhængigheden og det store fokus på *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*. Dommeruafhængigheden har bl.a. som konsekvens at mange dommere er meget modstræbende mod tiltag der kan opfattes som forsøg på at regulere deres domsskrivning – også selvom der kun er tale om anbefalinger. Det store fokus på *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* betød at det var vigtigt at nå til enighed om hvad der skulle stå i publikationen. På den måde arbejdede man i mange henseender på at få afsluttet diskussionerne om godt sprog og gode tekster, snarere end på at kvalificere og fortsætte dem.

Men hvad kunne man så have gjort anderledes? Sådanne overvejelser kan virke letkøbte når man sidder som udenforstående forsker på sikker afstand af projektet, men kan måske være til nytte i kommende sprogpoltiske projekter.

Det var karakteristisk for projektet at der var meget fokus på *modstand*, fx den modstand projektet ville møde fordi dommerne er uafhængige, og man derfor ikke kan udarbejde forpligtende retningslinjer for hvordan de skal skrive. Man kunne måske i højere grad have arbejdet med udgangspunkt i de *muligheder* der faktisk var for at ændre dommernes tekster, og holdninger til hvad der udgør godt sprog og gode tekster.

En af de ting der slog mig i Danmarks Domstole, var således at dommerne gav udtryk for et meget højt niveau af sproglig bevidsthed. Som en af dommerne fra Sø- og Handelsretten sagde, så ”ligger [juraen] i beherskelsen af det sproglige”. Det var mig i lang tid en gåde at mange af disse så sprogligt bevidste dommere virkede temmelig uinteresserede i skriveguiden *Sprogpolitik for Danmarks Domstole*. En vigtig del af forklaringen på at det forholdt sig sådan, er dommeruafhængigheden. Men måske kunne man i højere grad have inddraget dommerne, og for den sags skyld andre skrivende medarbejdere i Danmarks Domstole, hvis man havde introduceret det sprogpoltiske projekt som en slags vidensdelingsprojekt, dvs. havde skabt et forum hvor fx dommere kunne diskutere sproglige og tekstlige aspekter af andres og egne domme. På den måde kunne man have gjort brede grupper af dommere og andre skrivende medarbejderne til mere

Anne Kjærgaard (f. 1977) er videnskabelig medarbejder i Dansk Sprognævn.

aktive deltagere i diskussionen om hvad der udgør den gode dom.

Man kan indvende at sådanne kursus- eller seminarrækker næppe ville appellere til *alle* dommere eller andre grupper af skrivende medarbejdere. På den anden side kunne man forestille sig at de der deltog, ville få langt større udbytte fordi de ville blive gjort til aktive deltagere i diskussionen snarere end overvejende passive modtagere af en skriveguide med en række anbefalinger som det var alt for let at ignorere.

Litteratur

Anne Kjærgaard (2010): *Sådan skriver vi – eller gør vi? – En undersøgelse af de tekstlige effekter af to sprogpoltiske projekter i Danmarks Domstole og Københavns Kommune og af årsagerne til projekternes gennemslagskraft*. Ph.d.-afhandling, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Sprogpolitik for Danmarks Domstole (2003). København: Domstolsstyrelsen, 2003 (tilgængelig på <http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Politikker/Sprogpolitik/978-87-92357-17-4.pdf>).

Solbrændt

SPØRGSMÅL: Jeg har set ordet *solbrændt* anvendt som ordet *solskoldet*. Det er min opfattelse at *solbrændt* tidligere kun blev brugt når man var blevet solbrun.

SVAR: Det ser ud til at du har ret i at ordet *solbrændt* nu også bruges om 'solskoldet'.

Ifølge *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) bd. 20, 1941 bruges ordet *solbrændt* "om en person(s legeme) hvis hud er blevet (stærkt) brændt af solen; nu navnlig m. afsvækket bet.: hvis hud er brunet af solen; solbrun". I 1941 var der altså sket en bevægelse mod primært at bruge ordet *solbrændt* om den brune farve. I supplementet til ODS (bd. 5, 2005) tilføjes betydningen 'om farve på nylonstrømper' med et eksempel fra 1952 (*Faas i Farverne solbrændt og brunbeige*). I *Den Danske Ordbog* (DDO) bd. 5, 2005, er ordet *solbrændt* kun angivet med betydningen 'med hud der ved pigmentdannelse er farvet brun efter at have været udsat for sol eller anden ultraviolet stråling', og ordet *solbrun* angives som synonym. Betydningen her går altså udelukkende på den brune farve.

En søgning i søgedatabasen KorpusDK, som består af tekster fra perioden 1983 til 2002, viser at ordet *solbrændt* bruges i betydningen 'solbrun' i 49 af de 50 første fore-

komster og kun 1 i betydningen 'solskoldet'. I en søgning i artikeldatabasen Infomedia (www.infomedia.dk) er mønstret stort set det samme. Kun 2 ud af de 20 første forekomster af *solbrændt* i en søgning i perioden frem til 18.4.2011 har betydningen 'solskoldet'. Det skal måske siges at der i optællingen af *solbrændt* i betydningen 'solbrun' også indgår de eksempler hvor den brune farve ikke nødvendigvis er forårsaget af solen. Flere af eksemplerne er inspireret af Berlusconi's udtalelse i 2008 om Obama som "en der er solbrændt".

Anderledes ser det ud når man søger på Google.com og Facebook.com. Ved en googlesøgning var der blandt de første 20 forekomster af *solbrændt* 11 forekomster i betydningen 'solbrun' og 9 forekomster i betydningen 'solskoldet'. På Facebook.com henvendte 6 ud af 7 grupper med ordet *solbrændt* i titlen sig til folk der ikke kan gå igennem sommeren uden at blive solskoldet (fx *For os som hader at blive solbrændt fordi det gør så ondt [og] man kan ikke sove*).

Ordet *solbrændt* optræder altså i begge betydninger – men måske er der en større tendens til at bruge *solbrændt* i betydningen 'solskoldet' blandt yngre sprogbrugere.

Sammenligner man med vores nabo-

sprog og engelsk, er det måske ikke så mærkeligt at bruge ordet *solbrændt* i betydningen 'solskoldet'. Svensk ligner godt nok dansk hvor den svenske pendant *solbränd* betyder 'solbrun' (*Svensk-Dansk Ordbog*, 2010), men både i norsk og engelsk betyder den direkte oversættelse af ordet hhv. *solbrent* og *sunburned* 'solskoldet' (*Bokmålsordboka*, 2. udgave, 1993; *Dansk-Engelsk Ordbog*, 10. udgave, 1995).

Ser man på ordets dele, sol+brændt, må ordet betyde 'brændt af solen'. Hvis man opfatter ordet *brændt* i nogle af dets almindelige betydninger, 'blive fortæret af ild', 'være eller føles meget varm, ofte med rødme', 'give en smerte som om man har brændt sig' (*Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*, 4. udgave, 2010), kan man godt forestille sig at

det er noget man ikke har lyst til at udsætte sin hud for.

At være *solbrændt* bruges altså både i en positiv ('solbrun') og en negativ ('solskoldet') betydning. Men derudover lader det til at selv den solbrune farve kan være negativ – hvis den er for meget eller kunstig. Engang blev det anset for fint at være hvid da det betød at man ikke var nødt til at arbejde ude i solen. Senere blev det at være brun et sundhedstegn. Spørgsmålet er om det større fokus på den skadelige virkning af solens stråler som er oppe i tiden i øjeblikket, er med til at udtrykket *solbrændt* i større udstrækning bruges negativt.

SVB

Den nye sort

SPØRGSMÅL: Jeg er stødt på udtrykket *den nye sort* som bruges om noget der er blevet moderne. Er der tale om et nyt udtryk?

SVAR: Udtrykket *den nye sort* (eller *det nye sort*) er formentlig ret nyt i dansk. Det ældste belæg som vi har fundet på *det nye sort*, er fra Politiken 19.8. 2002, mens det ældste belæg på *den nye sort* er fra Berlingske Tidende 24.9. 2006. Det bruges ofte om mode ("sort er det nye sort", www.gademode.dk), eller om ting og fænomener der på en eller anden måde har en forbindelse til modeverdenen som i dette citat fra <http://ekstrabladet.dk>: "Mad er den nye sort. T-shirts skal gøre opmærksom på spiseforstyrrelser under Copenhagen Fashion Week".

Udtrykket "x er den nye y" har eksisteret i USA i flere år. Ifølge kilder på nettet (www.wikipedia.dk) stammer de ældste belæg fra 1979 og går på formlen "xx er den nye neutral". Et af de tidlige belæg lyder "Perlegrå er den nye neutral" (Chicago Tribune, 12. 11. 1979). I 1983 dukker så udtrykket "xx er den nye sort" op. Det skulle være den italienske designer Gianfrance Ferre der udtalte til Los Angeles Times at "grå er den nye sort" (Los Angeles Times, 4. 3. 1983).

I dag bruges *den nye sort* dog ikke kun om ting der har med mode og modeverdenen at gøre. I P 1 kunne man således d. 15. januar 2011 høre et program med titlen "Er religion det nye sort i litteraturen?", og i Børsen

kunne man d. 2. maj 2011 læse at ”I samme boldgade finder vi Code of Conduct, som er ”det nye sort” i virksomhedssammenhæng”. Det siger noget om hvor populært udtrykket er blevet.

MHA

NemID

SPØRGSMÅL: Skriver man *NemID* eller *nem-id*?

SVAR: Skrivemåden *NemID* må accepteres selv om den ikke følger de almindelige regler om bindestreger og store begyndelsesbogstaver. Hvis ordet havde været et normalt appellativ (fællesnavn), ville skrivemåden have været *nem-id* eller *nem-ID*, svarende til *billed-id/ID*, *bruger-id/ID*, som vil være opslagsord i den kommende officielle retskrivningsordbog. Men ordet har logokarakter, og det er et registreret varemærke.

Vi har tidligere svaret på et spørgsmål om ordets køn (Nyt fra Sprognævnet 2010/2), og dengang skrev vi *nem-id* efter de almindelige regler, men det gør vi altså ikke længere. Ordet er i øvrigt intetkøn: *et NemID*, *NemID’et*.

MHA og OR

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i marts, juni, september og december. Hvis du midt i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få tilsendt et erstatningseksemplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset, i banken eller via netbank) eller via BetalingsService (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er udkommet i indværende år, samt et indbetalingskort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 100 kr. om året. Du betaler for et år ad gangen, så selvom du opsiget dit abonnement midt på året, vil du stadig modtage og betale for resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiget det skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse af abonnementet skal du huske selv at opsiget en evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2011/2 · juni

Nye traditioner - Nye ord	1
Et hamster - <i>kommentar</i>	6
Det laaange seje træk, del 2	7

SPØRGSMÅL OG SVAR

<i>Solbrændt</i>	13
<i>Den nye sort</i>	14
<i>NemID</i>	15

Næste nummer udkommer i september 2011

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Dtp: Malchow A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 09 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74
(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk
www.sproget.dk